

פתרון הבחינה

בהיסטוריה

קיצ' תשפ"ה, 2025, שאלון: 22382

מוגש ע"י צוות מורים להיסטוריה בבית הספר לבגרות של יואל גבע

הערות:

1. התשובות המוצגות כאן הן בגדר הצעה לפתרון לשאלון.
2. תיתכנה תשובות נוספות, שאינן מוזכרות כאן, לחלק מהשאלות.
3. כל התשובות מנוסחות בראשי פרקים.

חקר נשים בהיסטוריוגרפיה הישראלית

הנבחרים נדרשו לענות על שתיים מהשאלות 1-3

שאלה 1- החזון הציוני סוציאליסטי והשפעותיו על מעמדן של הנשים בהתיישבות החלוצית בארץ ישראל

סעיף א'

הערכים האידיאולוגיים שעליהם התבסס החזון הציוני-סוציאליסטי של החלוצים בארץ ישראל:

כיבוש העבודה והשמירה – יצירת "יהודי חדש", יצרני ועובדי את אדמתו, פועל המוכן לסבול בעבודה הקשה על מנת להחזיר את העם לאדמתו, מסוגל להגן על עצמו וללחום את מלחמתו להשגת הלאום היהודי בארץ ישראל. שוויון ושוותפנות – חברת פועלים החיה באופן שוויוני ומשותף.

סעיף ב'

שתי דוגמאות לשינוי בתפיסת התפקידים המסורתיים של נשים כתוצאה מהגשמת החזון הציוני-סוציאליסטי:

1. הקמת חוות העלמות – מתוך מאמרה של חסקין –

ב"חוות העלמות" שהקימה האגרונומית ד"ר חנה מייזל, בשנת 1911 בכנרת, התרחב באופן ניכר הצוהר לשוויון. ד"ר מייזל הוטרדה מחוסר השוויון המגדרי בארץ. היא הבחינה שאין בארץ משקי עזר הסמוכים לבית המגורים והגתה פתרון לשני החסכים – החקלאי והמגדרי: פיתוח ענפי חקלאות המצריכים מימנות רבה אבל לא כוח פיסיוני כמו לול וגינת ירק. היא פתחה חווה חקלאית והתחילה עם ארבע נערות. ברבות הימים גדל מספרן, ובמשך שבע שנות פעילותה למדו אצלה כשבעים נערות (מתוך כמאתיים פועלות העלייה השנייה). "חוות העלמות" הייתה בסיס לצמיחתה של תודעה נשית חדשה – סדר יום מגדרי שהוגדר על ידי הנערות כ"פלא", כחדש ומלהיב. דובר בו לראשונה גם על אפשרות פוליטית של תנועת פועלות, נפרדת.

2. השפעה קטנה על העולות מעירק – מתוך מאמרה של מאיר-גליצנשטיין

למרות אכזבה גדולה ונטישה של מרבית העולות את הקיבוצים ניתן לראות שתי הצלחות: א. לפרק החיים החדשים בקיבוצים הייתה השפעה ארוכת טווח על חייהן – רבות מהן יצאו לעבוד כנשים נשואות, טיפחו פעילות ציבורית ואחת מהן אף כיהנה כשרה בממשלת ישראל (שושנה ארבל-אלמוזלינו). ב. חלקן התמידו במחויבות לרעיון הקיבוצי, השתלבו בו יפה ופיתחו תחושת שייכות, מהן באו מייסדות בארי ונווה אור.

שתי דוגמאות המעידות כי לא חל שינוי בתפיסת התפקידים המסורתיים של נשים כתוצאה מהגשמת החזון הציוני-

סוציאליסטי:

1. כשלון קליטת נערות מעירק בקיבוצים – מתוך מאמרה של מאיר-גליצנשטיין

ככלל משך אורח החיים השוויוני של הקיבוץ את לבן של נערות רבות – ההכרה בזכותן לשוויון, לעצב את גורלן, השחרור מעול הנישואין הכפויים וצמצום כוחה של המשפחה המורחבת המגבילה.

אך רובן התקשו להסתגל לחיי הקיבוץ – הן הסתייגו מנטישת המנהגים המסורתיים, מהחופש ביחסים בין המינים, מהיחס האנטי-דתי...הן לא חשו מחויבות למאבק הפמיניסטי ולא היו מוכנות לשלם את מחירו. הן פרשו מההכשרות תוך פרק זמן קצר וגם הנשואות זמן רב יותר הסתפקו בתפקידים 'נשיים', התאפיינו בפאסיביות חברתית ועזבו מאוחר יותר.

2. כשלון העבודה השוויונית בקיבוץ - מתוך מאמרה של מאיר-גליצנשטיין

העבודה הפיסית בחקלאות הייתה קשה לכולם ושלבי ההסתגלות אליה היו מתישים אבל היא נתפסה כאידיאל, מחויבת המציאות מפני שרק באמצעותה יבנה היהודי החדש. היא הסמל לשינוי הנשאף, למהפכה הגדולה. הגברים לא התנגדו לחדירת הנשים לתחומי העבודה המוגדרים 'גבריים'. הבעיה הייתה שהם סרבו למלא את חלקם בתחומי העבודה המוגדרים 'נשיים' והם ניצחו בוויכוח. נשים נדרשו לבצע קודם כל את מקצועות השירות. המצב שהתהווה היה שהעבודות הקשות אבל הנחשבות, שנתפסו כיצרניות, מקצועיות ויוקרתיות היו נחלת הגברים, בעוד עבודות השירות השגרתיות, המעייפות והמתישות, שהגברים החשיבו כעבודות קלות נותרו נחלת הנשים.

3. פער חריף נגע לנשיאת נשק ע"י נשים - מתוך מאמרה של חסקין

אגודת "השומר" עוררה ציפיות לפריצת דרך במישור המגדרי. מחד היא הושתתה על מאפיינים גבריים מובהקים – כוח פיסי ויכולת לחימה. מאידך חברה זוהו עם הרעיונות הסוציאליסטיים, ובכללם כמיהה לשוויון זכויות לנשים. בפועל, גם כאן, נוצר שוויון חלקי בלבד – מתוך 105 חברים, בשיאה של האגודה, היו 23 נשים בלבד, רובן רעיות חברי האגודה. הן זכו לחוסר שוויון שהטריד אותן מאוד, אפילו יותר מהחשש ממותו של בן-הזוג. המרחב הצבאי ובמרכזו זירת השמירה נחסם בפניהן והמקרים בהם הן אחזו בנשק היו בגדר אנקדוטות בלבד, כמילוי מקום בלבד, או מכורח המציאות בה נותרה האישה לבדה עם ילדיה ונדרשה להגן על עצמה ועליהם מפני פורעים.

שאלה 2- הנופלות הראשונות, דבורה דראכלר ושרה צ'יזיק, ומקומן בסיפור תל חי / סמדר סיני

סעיף א'

- דרכלר וצ'יזיק היו נשים חלוצות "פורצות דרך" - נימוק הטענה באמצעות דוגמאות מתחנות במסלול החיים

שלהן:

דרכלר -

1. בשנת 1915 קיבל ארגון 'השומר' החלטה שחילקה את החברות לשתיים – אקטיביות, בעלות זכות הצבעה באסיפות ובבחירת הוועד, ופסיביות, היכולות להשתתף באסיפות אך אין להן זכות הצבעה. בכך הפכה חברותן לחסרת משמעות.

דראכלר נקטה יוזמה ויחד עם שתי צעירות נוספות שלחה בשנת 1918 מכתב לחברי 'השומר' בו הן מצהירות על נאמנות לארגון וערכיו ודורשות להשתתף בקבלת ההחלטות, בשמירה ובהגנה, מתוך תחושת השוויון והמטרה המשותפת לכולם – העשייה הלאומית.

2. לוויו לאסירים מהארגון – באוקטובר 1917, במסגרת המרדף שניהלו התורכים אחר מחתרת ניל"י, נאסרו גם חלק מחברי 'השומר' – תחילה הם היו בבית המאסר בנצרת, שם נחקרו ועונו ובהמשך הועברו לדמשק. בין האסורים היה שמוליק הפטר, מוכתר תל-עדש, אותו אהבה דראכלר. היא סיפקה לאסירים בנצרת מזון טרי והעבירה ידיעות הלוח ושוב, ובדמשק סייעה גם בכספים ותרופות. פעולתה הייתה אמיצה מאוד שכן יכלה להיעצר בעצמה בכל רגע נתון, כולל זמן הנסיעה ברכבת עמוסת חיילים, רווקה צעירה לבדה.

צי"זיק –

1. 1918 – עלתה למחניים לסייע לקבוצת מתיישבים חדשה, שם נאלצה לעבוד במטבח ולא בחקלאות. שרה חוותה תסכול עמוק ולא הסכימה עם ח"י המטבח והכביסה וכתבה לאחותה "אם איני מסוגלת לקבל מהחיים יותר מאשר אני מקבלת אינני רוצה להוסיף לחיות עוד כך".
2. הצטרפות לקבוצות גידול ירקות - 1916 – הצטרפה לאחותה חנה שהקימה קבוצת פועלות לגידול ירקות בפתח תקווה; 1919 הצטרפה שוב לאחותה לקבוצת גידול ירקות חדשה בעקרון. עבודה בחקלאות לנשים באותם ימים נחשבה לפריצת דרך.

- המניעים שהשפיעו על הבחירות של דרכלר וצי"זיק במסלול החיים:

- א. מניע אידיאולוגי – ערך השוויון, הרצון להיות "עבריה חדשה" לצידו של "העברי החדש", לעבוד לצידו בשדה כפועלת, להיות לצידו בעמדת השמירה וההגנה על הישובים.
- ב. מניע אידיאולוגי – לסייע להתיישבות בגליל – שתי הנשים עלו לגליל המסוכן, נענו לקראת טרומפלדור, ובחרו להיות באזור הבעייתי מתוך אמונה שעליהן להיות חלק מהמאבק על שמירת ההתיישבות במקום.
- ג. מניע אישי של דרכלר – אהבה לשמוליק הפטר, מחברי השומר – אחריו הלכה ללוות את האסירים של הארגון בנצרת ובדמשק, וכנראה גם בגלל האכזבה מכך שלא השיב לה אהבה, בחרה לעבור לגליל ולעלות לתל חי.
- ד. מניע אישי של צי"זיק – הקשר עם אחותה הגדולה חנה – בעקבותיה הלכה לקבוצות גידול הירקות, וכנראה בחרה לעלות לתל חי כדי להתרחק קצת מהשפעתה וצילה של האחות.

סעיף ב'

שלוש דרכים בהן הונצחו דמויותיהן של צי"זיק ודרכלר בשנות העשרים של המאה ה-20:

- גלויות – גלויות הנושאות את דיוקן שתי הנפולות, עם הכיתוב "נהרגו על משמרתן בהגנת תל חי י"א אדר תר"פ" הודפסו ונשלחו ברחבי הגולה. בכך הן קבלו הנצחה ייחודית המפרידה אותן משאר הנפולים להוציא טרומפלדור שגלויות עם דמותו הופצו במקביל. הגלויות הופקו בכמות מסחרית כך שכנראה היה להן ביקוש והן שימשו גם כתזכורת למחיר הנגבה עבור ההגנה על הארץ וכאמצעי לגיוס כספים.

- פסל 'הגליל ושומרותיו' – מאת הפסל יעקב דב גורדון, פוסל בשנת 1921 או 1924. גובהו מטר ועשרים, עשוי גבס ובו דמויות של שתי נשים צעירות (חצי גוף עליון) ומעליהן מסוככת דמות אם גדולה או מלאך עם כנפיים ושני מגיני דוד, וכל אחת מהצעירות שולחת יד כלפי הדמות המסוככת. דמויות הנשים מזוהות עם צ'יזיק ודראכלר. פרשת תל חי הנוצחה דווקא באמצעות פסל הנשים שהפכו לסמל עממי לאומי – רווקות שנפלו בקרב על מזבח הלאומיות היהודית המחודשת ושימשו בהנצחתן מכשיר גיוס של חברה הלוחמת על חייה.
- 'העבריה החדשה' אותה התכוונו לברוא חלוצות העלייה השנייה התגלמה בנופלות – דמות רבת פנים שהיא גם אם האומה המתחדשת וגם אישה לוחמת שכך אחד עם הגברים המוכנה לשלם בחייה, כשווה בין שווים בבניין הארץ.

הפסל הוצב בחדר העליון שבחצר תל חי (חדר שזוהה עם הנופלות למרות שנפלו בו גם גברים) ועל השולחן שלפניו הונח ספר מבקרים. הפסל שימש מוקד עלייה לרגל לרבים והבליט את גבורת הנופלות (למרות שלעיתים נראה מספר המבקרים כי חלקם החמיץ את האופי המגדרי של הפסל והתייחס אליו כאל 'מנציח את גיבורנו'). כתבה בעיתון משנת 1935 מתארת כי הפסל עדיין במקומו אך הוא מוזנח ומלא בחתימות מבקרים וקוראת לנקות אותו ולחזור לשמרו.

- באזכרה השנתית של 1929 שוחחה מניה שוחט עם המשתתפים על דמותה של דראכלר. הדברים פורסמו בעיתון 'דאר היום'. לדבריה, היא הדגישה בפני דראכלר את הסכנה המצפה לאישה צעירה בגליל, עקב היותה אישה המגדר סיכן את חייה ולכן ניסו חברים גברים למנוע את בואה וכך גם ניסתה היא עצמה אך דראכלר עמדה על דעתה והלכה אל הסכנה בעיניים פקוחות (כפי שכתב העיתון)
- גם עיתון 'דבר' פרסם באותה שנה שתי כתבות על תל חי. שתיהן עסקו בפן האישי של הנופלות וקרבו אותן לקוראים, לא רק כחלק ממיתוס אלא כחלק מהקהילה של המחנה החלוצי-פועלי:

 - האחת הוקדשה לדראכלר ונכתבה ע"י ציפורה זייד, חברת 'השומר' שליוותה את דבורה בתחנות חייה ורצתה להזכיר ולשמר את זכרה.
 - הכתבה השנייה נכתבה ע"י חנה אפשטיין שהייתה עדה לאירועים עצמם, ועסקה ברגישותה הרבה של צ'יזיק והחיבור הנפשי שחשה ביניהן.

השינוי שחל בשנות השלושים בנוגע למקומן של צ'יזיק ודראכלר במיתוס תל חי:

עם תחילת שנות השלושים, הלך העיסוק במקומן הייחודי של הנופלות והצטמצם אל מול מקומם של טרומפלדור וחבריו ונראה כי העמדה הרווחת בתנועה, אשר הסתייגה מצירוף נשים לפעילות ביטחונית הלכה והתרחבה. במהלך שנות ה-30 התגבש מיתוס תל חי ליום חג לאומי-חילוני, בו תנועות הנוער עלו ליישוב הנטוש. בשנת 1934 הקים אברהם מלינקוב, שזכה במכרז, את פסל 'האריה השואג' שייצג את הנופלים כקבוצה – הוא התבקש להקים מצבה ל'טרומפלדור וחבריו', ללא אזכור ייחודי לנשים. האריה, סמל לגבריות לוחמנית, נבחר לייצג את הנופלים על הגנת הגליל. ניתן לראות במהלך הזה צעד שוויוני המכניס את הנופלות לקבוצה ומשווה אותן לגברים, אך המחיר הוא התעלמות מייחודן.

הסיבות לשינוי זה לדעת סיני:

סיני מביאה דעה של חוקרים הטוענים כי הנצחה זו הלמה את האתוס הלאומי של ההקרבה למען האומה, הקרבה של קבוצה שוויונית שאין בה חריגים ייחודיים. הכותבת סבורה כי תפיסת הממסד הפועלי-חלוצי שנשים אינן צריכות להיות חלק מהמערכת הלוחם, תפיסה שלוותה את התנועה מימי 'השומר' ועד מלחמת העצמאות, היא שעומדת מאחורי אי הבניית המיתוס של נופלות תל חי כגיבורות הנשיות החדשות של תנועת הפועלים. צ'יזיק ודראכלר נשכחו כפרטים, כמו שאר נופלי תל חי, אך בניגוד לנופלים הגברים שזהותם נעלמה, השכחה שלהן מבטאת את כישלון הניסיון לבנות את סיפורן כעבריות הראשונות שניצבו בחזית ונפלו על משמרתן.

שאלה 3 - 'סמוק דמה של הנערה מדמו של הנער': נפילתה של מרים שחור ומקומן של הנשים בפלמ"ח במלחמת

העצמאות / שרון גבע

סעיף א'

שלושה נימוקים לטענה של גבע כי נפילת מרים שחור הייתה בעיני החברה היישובית אירוע קטסטרופלי ונקודת משבר שהחברה התקשה להכיל:

- עצם אובדן החיים הצעירים שנגדעו, ובמקרה של נשים – חייה יקרים יותר מחיי הנער. או כפי שתיאר זאת קיסרי במאמרו בעיתון הארץ – דמה של הנערה סמוק מדמו של הנער, אנחנו כחברה מוכנים להכיל את מותו של הנער לעמן האומה, המולדת, אך מותה של נערה, מאז ומעולם, קשה שבעתיים. "יתכן, כי משפט קדום הוא, שמקורו במבנה הפיזיולוגיה של האישה, שזיכה אותה בתואר 'המין החלש'".
- עצם המוות במרחב לא לה – אישה שחצתה את גבולות המגדר ופעלה במרחב הגברי. עובדת היותה אישה הובילה בכל הדיווחים;
- השחתת גופתה של אישה ביטא מחיקה אלימה של פוטנציאל האימהות שהוא ייעודה האמתי של כל אישה. בכך יש איום לא רק על הקיום בהווה אלא גם פגיעה בעתיד האומה המתחדשת.

סעיף ב'

שלושה מקורות עליהם מבססת גבע את טענתה כי יש זיקה בין נפילת מרים שחור לבין ההחלטה של הפלמ"ח מייד לאחר מכן שלא לאפשר לנשים להשתתף במעורבות הלוחם:

צפורה ליטנברג (סנדר), מהכשרת עמלים של הנוער העובד, שהייתה גם היא בנגב המערבי בסוף 1947, והשתתפה במשימות סיור, מספרת שמיד עם הרצחה של מרים, "התקבלה הוראה שיותר בחורות לא יוצאות לסיורים" ומאז לא ניתן לה יותר להצטרף ללוחמים. היא עברה להיות אפסנאית. לדבריה מדובר בהוראה מיידית שניתנה ע"י המפקדים בשטח. על סמך עדותה קבע אלון קדיש במחקרו כי תהליך הוצאת בנות ההכשרה מתפקידי לחימה החל עם מותה של מרים. להערכתו לא

הייתה פקודה מפורשת מגבוה. מחקרי המשך התבססו על קביעתו של קדיש ואף הציגו את ההוראה ככוללת ולא רק בהקשר של הסיורים בנגב.

שושנה (שוש) ספקטור - מוותיקות הפלמ"ח, שימשה כקצינת מטה בארגון - מחזקת דווקא את ההנחה שההוראה הוכתבה מגובה - בראיון שנתנה בשנת 1963 סיפרה שמותה של מרים גרם לערעור והיסוס אצל המפקדים בשטח האם נכון לקחת בחורות למשימות מסכנות חיים. הדבר עלה בדיוני המטה והוחלט "להקל על הבחורות מבלי לפגוע בהכשרות". כלומר הן יישארו קרובות פיזית לגברים היוצאים לפעילות אך לא יצאו אליה בעצמן.

מעיד יגאל אלון, שהיה מפקד הפלמ"ח בשנים 1945-1948 - "בראשית התגייסותן של הבחורות לפלמ"ח לא עמדנו על כך כראוי, ואף הבנות עצמן לא ייחסו חשיבות לדבר, או התגברו עליו והתעלמו ממנו במתכוון. הן השתדלו להשוות לבנים באימונים ובפעולה, לא הסכימו עם גישה מיוחדת לבעייתן וראו בכך פגיעה בזכויותיהן ופתח של הפליה לגבי החברים. ניסיון קצר הוכיח לכל את הצורך בשינוי גישה מיד, פן יבולע לשלומן ולבריאותן".

מחזק צבי זמיר, מפקד גדוד בפלמ"ח - "באופן טבעי, ובלי דיון פילוסופי, השתנה הדבר כשנכנסנו למלחמת השחרור. הנסיבות השתנו"

יכול להיות ששניהם מתייחסים להיתקלות בשועוט.

נתיבה בן יהודה, שהייתה קצינת חבלה ומפקדת בפלמ"ח, היא 'המקור' השלישי המוצג במאמר -

כנקודת מוצא לסיפורה האישי שחרג מהנרטיב המקובל היא כותבת בעמוד הראשון של הספר השלישי: "כבר בחודש הראשון של מלחמת השחרור בדצמבר 1947, באה פקודה מלמעלה להוציא את כל הבנות מהקווים הראשונים, ובאמת כמעט כולם הוציאו אותן."

חיזוק לכך שההוראה היא פרי מדיניות שהתגבשה בעקבות מותה של שחור יש כבר בספרה הראשון - "התחילו החבר'ה מהפלמ"ח להיהרג ולהיפצע בכל רחבי הארץ. הראשונים [...] הלכה כיתה שלמה, בנגב [...] והייתה ביניהם בחורה אחת [...] וספרו לנו שהערבים התעללו בגופה שלה, אחרי המוות כנראה. משום מה חשב עם-ישראל: להתעלל בבחור, נה, זה לא נורא. אבל בבחורה? אז על המקום הוציאו את הטוראיות".

בן יהודה מספרת כי ההוראה להרחיק נשים מהלחימה קיבלה חיזוק מאירוע אחר שהתרחש בגליל שבוע לאחר ההיתקלות בשועוט - במהלך פעולה בכפר ערבי, בחרה אחת הלוחמות לא להשליך רימון לבית מכיוון שהיו בו אישה וילדים. בכך הפגינה חולשה ורחמים במקום נחישות וקשיחות, הנדרשות ללחימה. ההתנהגות הזו איששה את הנחת היסוד - המערך הלוחם אינו מקום לנשים. "הבנות בפלמ"ח - זה היה סיפור טוב כל זמן שלא היו קרבות. כל זמן שלא היה אויב. עכשיו - נגמר העסק הזה. בנות - במטבח."

שלוש העדויות מחזקות את המסקנה כי ההוראה על הרחקתן של הנשים מהלחימה הייתה תוצר של ההיתקלות

בשועוט והפכה במידי למדיניות ארגונית ולא מקומית:

כל אחת מהן הייתה בזירה שונה - ליטנברג בנגב המערבי, ספקטור במרכז הארץ ובן יהודה בגליל העליון;

כל אחת בתפקיד שונה - ליטנברג טוראית לוחמת שיצאה לסיורי אבטחה, ספקטור במטה ובן יהודה קצינת חבלה, מפקדת.

כולן מספרות סיפור עם פרטים זהים. כך שגם אם לא נמצא מסמך רשמי של מטה הפלמ"ח או מטעמו, ישנה הוכחה וודאית לקשר הישיר בין נפילת שחור להוראה שהחלה בנגב וטיפסה במעלה הפיקוד עד שהפכה למדיניות הפלמ"ח. אי-המצאותה של הוראה כתובה יכול היה לנבוע גם מתרבות הפלמ"ח שהתאפיינה בריחוק מפורמליות והיעדר מוטיבציה לתעד דברים בזמן אמת.

הקשר שעלה מדברי הלוחמות עצמן, לאורך שנים, הפך אותו לעובדה היסטורית הנוכחת בספרי המחקר ומונצחת בהם. בראשם אתר 'מוזיאון הפלמ"ח' ברשת, האתר הרשמי של יוצאי הארגון, בו יש סקירה היסטורית על הארגון, לרבות במלחמת העצמאות. בסקירה נקשר שמה של שחור במישרין להוראה להוציא את הנשים מהמערך הלוחם.